

RECENSIES, REPLIEKEN EN DUPLIEKEN

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op een recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod) kan zich richten tot redacteur Miranda Snoeren: m.snoeren@fontys.nl.

Een flexibele benadering van actieonderzoek om te voldoen aan de ‘real needs’ van de actieonderzoeker

Biedt dit boek uitkomst of toch niet?

Famke van Lieshout & Miranda Snoeren*

G.R. Williamson, L. Bellman & J. Webster, Action research in nursing and healthcare, London: Sage Publications, 2012, 256 pp., ISBN 978-1-8492-0002-8, € 98,38 (hbk).

Actieonderzoek komt oorspronkelijk uit het onderwijs. Het is daarom niet verbazend dat casuïstiek in diverse literatuur veelal vanuit deze hoek wordt beschreven. Actieonderzoek kent echter andere specifieke en complexe uitdagingen binnen de context van de gezondheidszorg, zo ontdekten wij door het doen van actieonderzoek tijdens onze doctoraalstudies en het doceren en begeleiden van dergelijk onderzoek binnen het bachelor- en masteronderwijs. Denk bijvoorbeeld aan de complexiteit van praktijken binnen gezondheidszorginstellingen, typen samenwerkingsrelaties, tradities en culturen en veelal de impliciete visie op ‘leren’ in zorg. In de gangbare literatuur wordt naar ons idee weinig stilgestaan bij deze verschillen tussen praktijkcontexten. We waren beiden dan ook verheugd met een boek specifiek gericht op de context van zorg, dat beoogt om de methodologie van actieonderzoek centraal te zetten en de belangrijkste concepten op een praktische manier toe te lichten. Actieonderzoek kent meerdere vormen en bouwt voort op diverse theoretische perspectieven en kan volgens ons gezien worden als een specifieke vorm van praktijkgericht onderzoek. Een recent en toegankelijk boek met herkenbare casuïstiek, dat zowel door ons als door onze studenten geraadpleegd

* Dr. Famke van Lieshout is gezondheidswetenschapper en werkt als docent en onderzoeker bij het lectoraat Persoonsgerichte en Evidence Based Praktijkvoering in Zorg en Welzijn van Fontys Hogeschool Mens en Maatschappij te Eindhoven. E-mail: f.vanlieshout@fontys.nl. Dr. Miranda Snoeren is verplegingswetenschapper en werkt als docent en onderzoeker bij het lectoraat Persoonsgerichte en Evidence Based Praktijkvoering in Zorg en Welzijn van Fontys Hogeschool Mens en Maatschappij te Eindhoven. E-mail: m.snoeren@fontys.nl.

zou kunnen worden, zou dan ook meer dan welkom zijn. Zou dit boek hiervoor geschikt zijn?

Het boek is volgens de auteurs bedoeld voor zowel beroepsprofessionals als academici die betrokken zijn bij het doen van actieonderzoek in zorg- en welzijnspraktijken, ongeacht de ervaring die zij hebben met deze methodologie. De auteurs verwijzen in hun boek naar 'clinical action research', niet zozeer om een nieuw subdomein binnen actieonderzoek te promoten, maar eerder om een onderscheid te maken met 'educational action research'. Wel maken zij hierbij gebruik van inzichten rondom actieonderzoek afkomstig uit het domein van zowel zorg als onderwijs en management. Zij hebben het over een flexibele benadering voor actieonderzoek, wat zij eerder omschrijven als variaties in methoden binnen actieonderzoek dan diverse typen actieonderzoek, zoals Hart en Bond (1995), die een onderscheid maken in 'technisch', 'participatief' en 'emancipatoir' actieonderzoek.

Opbouw en inhoud boek

Het boek heeft een heldere lay-out bestaande uit vier secties en tien hoofdstukken. De eerste sectie gaat in op wat actieonderzoek is. Zij vormt een compact en informatief overzicht van bestaande kennis en inzichten en maakt duidelijk dat actieonderzoek divers is en als zodanig beschreven wordt. Jammer is dat de auteurs geen nieuwe kennis toevoegen en ook geen kritische houding laten zien ten aanzien van bestaande inzichten.

De tweede sectie beargumenteert het belang van actieonderzoek binnen de context van zorg en welzijn. Het doel van actieonderzoek, mogelijke dilemma's en de rol en positie van de actieonderzoeker komen aan de orde. Machtsissues en de politieke of contextuele invloed (issues die vaak centraal staan binnen actieonderzoek en zeker binnen de zorgcontext) worden beperkt toegelicht en uitgediept.

Sectie 3 gaat in op het doen van actieonderzoek in een klinische setting, waarbij er ook aandacht is voor enkele ethische zaken. Er worden ervaringen en enkele praktische tips en voorbeelden gegeven die gebaseerd zijn op een actieonderzoek dat gefaciliteerd werd door een van de auteurs. Hoewel illustrerend, zijn deze soms zo specifiek dat het maar de vraag is hoe deze te vertalen zijn naar andere, bijvoorbeeld Nederlandse, zorgsettings.

In sectie 4, tot slot, wordt ingegaan op het verspreiden en evalueren van klinische actieonderzoeksprojecten. Deze sectie vormt een gedetailleerd geheel met aandachtspunten bij het beschrijven en presenteren van actieonderzoek, waarbij ook minder voor de hand liggende 'stijlen', zoals drama, worden voorgesteld. De sectie, en daarmee het boek, wordt afgesloten met een concluderend hoofdstuk.

Het boek is zeer toegankelijk geschreven, waarbij de doelen per hoofdstuk en tussentijdse reflectievragen en reacties hierop de minder ervaren onderzoeker helpen om de inhoud verder te verwerken. Voor de meer ervaren onderzoeker kan dit mogelijk té schools overkomen. Daarnaast wordt elk hoofdstuk afgesloten met een samenvatting en worden suggesties voor literatuur en bruikbare websites

gegeven. Kortom, voor een beginnend actieonderzoeker biedt het boek overzicht en een eerste houvast, maar de meer ervaren onderzoeker mist mogelijk toch diepgang. Dit laatste lichten we toe.

Weinig vernieuwend en diepgaand

Het boek is duidelijk gestoeld op principes van participatie en reflexiviteit. Het erkent het emancipatoir/veranderpotentieel in deze vorm van onderzoek. Echter, de beperkingen dan wel uitdagingen in het werken met deze principes in de praktijk van alledag – kortom: het proces van faciliteren – krijgen minder aandacht. Er is gekozen voor een 'verhalende' vorm als schrijfstijl, wat zeer illustrerend is, maar daarom minder praktisch wat betreft de verschillende wijzen waarop bepaalde onderzoeksfasen gefaciliteerd zouden kunnen worden. Er wordt bijvoorbeeld wel aangegeven dat actieonderzoek niet zonder potentiële conflicten op het gebied van interpersoonlijk, organisatorisch en politiek gebied samengaat en dat dit van invloed is op het onderzoek. Maar onderzoekers wordt slechts geadviseerd 'to be both plan for and manage them'. Hoe precies wordt echter niet verder toegelicht. Ook hoe de actieonderzoeker met de doorgaans hiërarchische cultuur binnen bijvoorbeeld een ziekenhuis kan omgaan, wordt niet belicht, terwijl uit onderzoek blijkt dat dit een essentiële vaardigheid is (Jacobs, 2006) en daar dus een 'werkelijke behoefte' ligt van de actieonderzoeker.

Ethiek krijgt in dit boek een apart hoofdstuk. In Engeland is het verkrijgen van ethische toestemming problematischer dan in Nederland, omdat hier meer regels aan verbonden zijn. Dit verklaart een apart hoofdstuk, maar daarmee wordt voorbijgegaan aan de 'kleinere ethiek' die in actieonderzoek meespeelt. De auteurs bieden een vrij klassieke focus op dit aspect, waarbij vooral gekeken wordt naar het betrekken van professionals, maar het zou veel ruimer benaderd kunnen worden. Er worden wel enkele zinvolle elementen aangehaald, zoals de positie van de onderzoeker als 'insider' of 'outsider' (p. 68) en het zelfbewustzijn als onderzoeker (p. 39), maar bij andere elementaire zaken, zoals het betrekken van zorgvragers in onderzoek, het vergroten van gelijkwaardigheid en politieke en relationele microprocessen en hoe hiermee om te gaan, wordt naar onze beleving te kort stilgestaan. Zo ook wordt het belang van het reflecteren op het eigen handelen als onderzoeker vaker in het boek belicht, maar de impact van het geconfronteerd worden met bijvoorbeeld machtsissues of de complexiteit van alledag, en dus de persoonlijke betekenis van het 'zijn' van een actieonderzoeker, iets waarvoor aandacht zou moeten zijn (Van Lieshout, 2013; Snoeren, 2015), blijft vrijwel onaan-geroerd.

Dit geldt ook voor de kwaliteitscriteria die gebruikt kunnen worden om te beoordelen of het onderzoek van voldoende kwaliteit is. Hier verwijzen de auteurs naar de gangbare criteria 'validity en credibility in action research' (p. 37-40), die (ook) van toepassing zijn op kwalitatief onderzoek en minder specifiek gericht zijn op het beoordelen van de kwaliteit van een actieonderzoek. Aan deze specifieke criteria is een sterke behoefte (Munten, 2012). Naast andere literatuur, gaat ook dit boek niet specifiek in op de vragen die onderzoekers zich zouden moeten stellen

om na te kunnen gaan of zij deze methodologie op een 'juiste wijze' hebben gerealiseerd, en biedt daarmee geen nieuwe of aanvullende inzichten.

Het concluderende hoofdstuk belooft een blik op de toekomst. Ondanks dat een toename in het gebruik van deze methodologie in het Verenigd Koninkrijk zichtbaar wordt gemaakt en de zinvolheid benadrukt wordt, blijven concrete richtlijnen en adviezen voor verdere ontwikkeling en het promoten van actieonderzoek in (andere) zorgcontexten uit.

Eindconclusie

Het boek kan houvast bieden voor de beginnende actieonderzoeker, maar de belofte van de auteurs te voldoen aan 'de echte behoeften' van de actieonderzoeker wordt niet helemaal waargemaakt. Onder de 'real needs' verstaan wij de uitdagingen die het toepassen van actieonderzoek in en mét de complexe praktijk kent. Hoewel de complexiteit op enkele momenten wel aangetipt wordt, wordt er verder inhoudelijk aan voorbijgegaan. De lezer wordt hierdoor onvoldoende gestimuleerd deze complexiteit te begrijpen en krijgt daardoor te weinig handvatten voor het omgaan met deze complexiteit. De auteurs onderschrijven het belang van flexibiliteit in het doen van actieonderzoek, dit juichen wij zeer toe, maar door het 'slechts' aanstippen van een diversiteit aan concepten, het aanbieden van rijtjes, is deze flexibiliteit niet aangetoond en daarmee niet voldoende geloofwaardig.

Literatuur

- Hart, E. & Bond, M. (1995). *Action research for health and social care. A guide to practice*. Buckingham: Open University Press.
- Jacobs, G. (2006). Imagining the flowers, but working the rich and heavy clay: participation and empowerment in action research for health. *Educational Action Research*, 14(4), 569-581.
- Lieshout, F. van. (2013). *Taking action for action. A study of the interplay between contextual and facilitator characteristics in developing an effective workplace culture in a Dutch hospital setting, through action research*. PhD thesis University of Ulster, Belfast (UK).
- Munten, G. (2012). *Implementation of evidence based practice in mental health nursing. An action research study*. PhD thesis, Tilburg University, Tilburg.
- Snoeren, M. (2015). *Working = learning. A complexity approach to workplace learning within residential care for older people*. PhD thesis VU University Medical Centre Amsterdam.